עיתון לדוגמה – גיליון מלא

בדידות ושייכות – על פי יצירות קלאסיות

תלמיד · השראה

העיתון הספרותי השיתופי

יצרה: רוית ראש בן ישי

עיתון שנכתב במיוחד לערכה כדי להראות איך נראים כל החלקים יחד. לומדים מהמבנה – לא מעתיקים.

כנפיים

גיליון מס׳ 1 · עיתון ספרותי של כיתה י״א · מסלול שירה

נושא: בדידות ושייכות

הכתבה המרכזית

תחקיר מיוחד: שישה שירים, שלושה משוררים – וחיפוש אחד אחר כנף

מה קורה כשהדובר נשאר לבד, כשהמשוררת מודה שעולמה צר, וכשאדם מגלה שהוא עשוי מנוף ילדותו? מערכת "כנפיים" יצאה לבדוק מה מחבר בין בדידות לשייכות

בדידות אינה רק היעדר אנשים, ושייכות אינה רק כתובת קבועה – זה הממצא המרכזי של בדיקה שערכה מערכת העיתון בשישה שירים של ביאליק, רחל וטשרניחובסקי. בכל אחד מהשירים הדובר או הדוברת חשים מנותקים, ובכל אחד מהם מסתתרת גם כמיהה עזה למקום, לאדם או לנוף שיאמרו להם: אתם שלנו.

אינפוגרפיקה "מפת הכנפיים": קו אופקי שבקצה אחד שלו כתוב "לבד לגמרי" ובקצה השני "שייך לגמרי". ששת השירים ממוקמים על הקו, ליד כל אחד ציור קטן של כנף – שבורה, פרושה או מקופלת – וציטוט קצר. כיתוב: "היכן עומד כל דובר? רוב השירים נמצאים דווקא באמצע".

העדות הראשונה מגיעה מהשיר "לבדי" של ביאליק. הדובר מתאר כיצד "כולם נשא הרוח, כולם סחף האור", ורק הוא נשאר מאחור, תחת כנפה השבורה של השכינה. לכאורה זו בדידות מוחלטת, אך קריאה צמודה חושפת ניגוד מפתיע: מי שנשאר לבד הוא גם מי שנשאר שייך – למסורת, לבית המדרש, לנוכחות שרועדת מעל ראשו. הכנף היא כאן סמל כפול: מחסה, ובאותו רגע עדות לשבר.

הכנף חוזרת כמוטיב גם ב"הכניסיני תחת כנפך", אלא שכאן הדובר אינו מתאר – הוא מתחנן. הפנייה הישירה אל הנמענת, והבקשה שתהיה לו גם אם וגם אחות, הופכות את השיר לקריאה של מי שאיבד את נעוריו ואת אהבתו ומבקש פינה אחת להניח בה את ראשו. הכנף שהייתה שבורה ב"לבדי" הופכת כאן למשאלה.

אצל רחל הבדידות נשמעת אחרת: שקטה, מפוכחת, כמעט מתנצלת. ב"רק על עצמי לספר ידעתי" היא כותבת "צר עולמי כעולם נמלה" – דימוי שמקטין את הדוברת, אך גם מעניק לה עמל, סבלנות ונחישות. ב"זמר נוגה" הקול פונה אל אהוב רחוק, ושאלה רטורית אחר שאלה חושפת את החשש שהקשר לא יחזיק מעמד מעבר למרחק.

טשרניחובסקי מציע תשובה שונה לגמרי. "האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו", הוא קובע, ומעגן את הזהות בנוף הילדות: בצלילים, בריחות ובמראות שאדם סופג בצעירותו. וב"אומרים: ישנה ארץ" השייכות כבר אינה זיכרון אלא חלום – הדובר מחפש ארץ שאולי קיימת רק בסיפורים, ושב ושואל היכן היא.

ממצא נוסף של המערכת נוגע לצורה ולא רק לתוכן. בשירים העוסקים בבדידות בולטים חזרות, שאלות ופניות ישירות – כאילו הדוברים מנסים לשבור את השקט בכוח המילים. הקצב השקט של שורות רחל, החזרה העיקשת על השאלה אצל טשרניחובסקי והתמונה הקפואה של הכנף אצל ביאליק יוצרות שלוש מוזיקות שונות של געגוע. גם מי שאינו מכיר את השירים יכול לשמוע, כבר בקריאה בקול, שמישהו כאן מחפש תשובה ומחכה שיענו לו.

מה עולה מכל העדויות? שלושת המשוררים אינם מציעים פתרון אחד. אצל ביאליק השייכות כרוכה בכאב, אצל רחל היא נבנית בתוך הצמצום, ואצל טשרניחובסקי היא נטועה באדמה ובחלום. המכנה המשותף ברור: כל מי שמדבר בשירים האלה לבד, מדבר גם אל מישהו. בדידות, כך מתברר, היא לעתים קרובות הדרך שבה אנחנו מגלים למי אנחנו שייכים.

מושגים: סמל · מוטיב · ניגוד · דימוי · שאלה רטורית | מקורות: ח"נ ביאליק, "לבדי": "כולם נשא הרוח, כולם סחף האור" (שורה 1) · ח"נ ביאליק, "הכניסיני תחת כנפך" (פנייה אל הנמענת, בית 1) · רחל, "רק על עצמי לספר ידעתי": "צר עולמי כעולם נמלה" (שורה 2) · רחל, "זמר נוגה" (השאלות הרטוריות לאורך השיר) · ש' טשרניחובסקי, "האדם אינו אלא...": "האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו" (שורה 2) · ש' טשרניחובסקי, "אומרים: ישנה ארץ" (השאלה החוזרת היכן הארץ)

ריאיון עם דמות · יונתן ש.

ריאיון בלעדי (ודמיוני) עם הדובר של "לבדי": "לא נשארתי כי פחדתי לזוז"

הוא יושב בפינה, ליד חלון שהאור כבר עזב. כשאני מתיישב מולו הוא מחייך בעייפות: "אתה הראשון שבא לשאול אותי משהו כבר הרבה זמן."

ש: כולם הלכו. למה אתה נשארת?

ת: הרוח לקחה אותם, והאור משך אותם החוצה. אני לא כועס עליהם. אבל מישהו היה צריך להישאר עם הכנף.

ש: אתה מדבר על הכנף השבורה. היא לא הייתה צריכה להגן עליך?

ת: זה בדיוק העניין. היא לא חזקה מספיק להגן, והיא גם לא עוזבת. אנחנו שומרים זה על זה – שני שבורים במקום אחד.

ש: זה נשמע עצוב מאוד.

ת: עצוב, כן. אבל אל תבלבל בין עצב לבין בדידות מוחלטת. מי שיש לו על מה לרעוד, הוא לא לגמרי לבד.

ש: בשיר אחר של אותו משורר, דובר אחר מבקש מאישה "הכניסיני תחת כנפך". אתה מבין אותו?

ת: (צוחק) הוא מחפש כנף, ולי יש אחת. אולי כל מי שבודד מחפש בעצם את אותו דבר: מקום שאפשר להניח בו את הראש.

הערת הכתב: נכנסתי לריאיון בטוח שאפגוש אדם שנכשל – זה שלא הלך עם כולם. יצאתי ממנו עם מחשבה אחרת. הכנף השבורה היא סמל שמחזיק שני דברים יחד: את הכאב של מה שנשבר, ואת הנאמנות של מי שנשאר. לדעתי, ביאליק לא מבקש שנרחם על הדובר, אלא שנשאל את עצמנו מה אנחנו מוכנים לא לעזוב גם כשכולם רצים קדימה.

מושג: סמל – הכנף השבורה כמחסה וכשבר בו בזמן | מקורות: ח"נ ביאליק, "לבדי" – תמונת הכנף השבורה והאור שסוחף את כולם · ח"נ ביאליק, "הכניסיני תחת כנפך" – הבקשה למחסה, השורה הראשונה

טור דעה · ליה מ.

טור דעה: עולם של נמלה הוא לא עולם קטן

כשקראנו בכיתה את "רק על עצמי לספר ידעתי", כמה תלמידים אמרו שזה שיר מתנצל. משוררת שמודה שעולמה צר כעולם נמלה – מה כבר יש לה לתת? אני רוצה לטעון את ההפך.

הדימוי של הנמלה אינו רק דימוי של קטנות. נמלה סוחבת משא כבד ממנה, עובדת בלי הפסקה ובונה בסבלנות. כשרחל בוחרת בדימוי הזה היא לא מקטינה את עצמה – היא מתארת אדם שנושא על גבו הרבה יותר ממה שרואים מבחוץ. הצמצום הוא דווקא מקור של כנות: היא לא מעמידה פנים שהיא מדברת בשם כולם, ולכן כל אחד מאיתנו מרגיש שהיא מדברת אליו.

גם ב"זמר נוגה" רחל אינה צועקת. היא שואלת שאלות קטנות ופשוטות את מי שרחוק ממנה, ובכל שאלה מסתתר פחד גדול – שהקשר יינתק. מי שקורא את השיר בשקט שומע שבדידות אינה תמיד דרמה גדולה. לפעמים היא קול אחד ששואל אם מישהו עוד שומע.

בעיניי, זה מה שהופך את רחל לרלוונטית לבני נוער היום. רבים מאיתנו מרגישים שהעולם מצפה מאיתנו להיות גדולים, רועשים ומרשימים. רחל מראה שאפשר לכתוב מתוך המקום הקטן, ולהגיע דרכו לאנשים רבים. השייכות שלה לא נבנית מהכרזות אלא מכנות.

לכן אני מציעה לקרוא את השיר לא כהתנצלות אלא כהצהרה: אני יודעת מי אני, אני מספרת את מה שאני מכירה – ומי שירגיש קרוב, מוזמן להיכנס. עולם צר? אולי. אבל זה עולם שיש בו מקום.

מושג: דימוי – "צר עולמי כעולם נמלה" | מקורות: רחל, "רק על עצמי לספר ידעתי" – דימוי הנמלה · רחל, "זמר נוגה" – השאלות אל האהוב הרחוק

יומן מסע (דמיוני): בעקבות הארץ ש"אומרים" שישנה

יום ראשון. יצאתי לדרך עם הדובר של "אומרים: ישנה ארץ". הוא הולך מהר, ובכל צומת עוצר ושואל אנשים אם שמעו על ארץ רוויית שמש. כולם שמעו. אף אחד לא היה שם. אני מתחילה להבין שהשאלה שהוא חוזר עליה היא לא באמת שאלה של מפה, אלא של לב.

יום שני. הלילה בכה. לא בקול – רק אמר בשקט שאולי הארץ הזאת היא סיפור שסיפרו לו כשהיה קטן. שאלתי אותו למה הוא ממשיך ללכת. הוא ענה: "כי אם אפסיק לחפש, לא יישאר לי לאן להשתייך." כתבתי את המשפט ביומן ולא הצלחתי להירדם.

יום שלישי. החלטתי לעשות ניסוי. סיפרתי לו על שיר אחר של אותו משורר, שבו נאמר ש"האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו". הוא חשב רגע ואמר: "אז אני נושא את הארץ בתוכי, גם כשאני לא מוצא אותה בחוץ." זו מטפורה יפה: הנוף הופך לתבנית, כמו יציקה, שהאדם מתעצב לפיה.

יום רביעי. חזרתי הביתה לבד. עמדתי ליד החלון שלי והקשבתי – לרעש של הכביש, לעץ שבחצר, לקולות של השכנים. פתאום הבנתי שגם אני עשויה מהנוף הזה, גם אם אף פעם לא חשבתי עליו כמיוחד.

מה אני לוקחת מהמסע? לדעתי, טשרניחובסקי מציג שתי דרכים לשייכות: אחת מבט קדימה, אל חלום שאולי לא יתגשם, ואחת מבט פנימה, אל מה שכבר נטוע בנו. אני חושבת שצריך את שתיהן. בלי החלום אין תנועה, ובלי הנוף שבפנים אין מאיפה לצאת לדרך.

מושג: מטפורה – "תבנית נוף מולדתו" | מקורות: ש' טשרניחובסקי, "אומרים: ישנה ארץ" – החיפוש והשאלה החוזרת · ש' טשרניחובסקי, "האדם אינו אלא..." – "תבנית נוף מולדתו"

דבר העורכים: בין הכנף לנוף – לבד, אבל לא לגמרי

כשהתחלנו לעבוד על הגיליון, כל אחד מאיתנו הגיע עם שיר אהוב ועם דעה נחרצת. יונתן היה בטוח שביאליק הוא המשורר הבודד ביותר, ליה טענה שרחל היא דווקא המשוררת הכי מחוברת לאנשים, ותמר התעקשה שאצל טשרניחובסקי השייכות היא בכלל עניין של מקום ולא של אנשים. הכתבה המרכזית נולדה מתוך הוויכוח הזה, וכתבות המשנה הן שלושה קולות שונים שלו.

אחרי שלוש ישיבות מערכת הגענו לתובנה משותפת: בכל ששת השירים הבדידות אינה סוף הדרך אלא נקודת מבט. מי שמרגיש לבד רואה בבהירות רבה יותר למה הוא כמה – לכנף, לאדם קרוב, לנוף ילדות או לארץ של חלום. הניגוד בין בדידות לשייכות, שנראה בתחילה כמו שני קטבים, התגלה כשני צדדים של אותו מטבע.

עם זאת, לא הסכמנו על הכול. נשארנו חלוקים בשאלה אם הדובר ב"לבדי" בחר להישאר או פשוט לא הצליח לזוז; יונתן רואה בו נאמנות, תמר רואה בו שיתוק. חלקנו גם על השאלה אם הנוף יכול באמת להחליף בני אדם: ליה סבורה שהשייכות האמיתית היא תמיד לאנשים, ותמר משוכנעת שמקום יכול להיות בית לא פחות.

מה המשמעות של התובנה שלנו? אם בדידות היא נקודת מבט ולא כישלון, אולי כדאי לנו להקשיב יותר למי שנראה בודד בכיתה, במשפחה או בשכונה – ולשאול למה הוא כמה, במקום להניח שהוא פשוט לא רוצה חברה. ובאופן אישי, כל אחד מאיתנו יצא מהעבודה עם שאלה למחשבה: מה הכנף שלי, ומה הנוף שבתוכי.

קריאה נעימה, ואל תשכחו לכתוב לנו מכתב למערכת.

מושג: ניגוד – בדידות מול שייכות, שמתברר כשני צדדים של אותו מטבע

חלק ב' – קוראים כמו עורכים

ענו על השאלות.

1. סמנו בכתבה המרכזית את הליד. אילו מהשאלות מי? מה? מתי? איפה? למה? הוא עונה?
2. מצאו את שני המושגים הספרותיים בכתבה המרכזית. איך כל אחד מהם עוזר להבין את הנושא?
3. במה שונות שלוש כתבות המשנה זו מזו – בקול, במבנה ובמטרה?
4. מהי התובנה המוסכמת בדבר העורכים, ומה נקודת המחלוקת?

5. איזה רעיון מהעיתון הזה תרצו לאמץ לעיתון שלכם? למה?